

УДК 811.111'373.46:528

СКОРОЧЕННЯ ТА АБРЕВІАТУРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Грибнік Ю. І.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

У статті досліджуються термінологічні одиниці англійської геодезичної термінології, утворені в результаті процесів скорочення. Особливу увагу приділено класифікації скорочених форм термінів геодезичної сфери, які охоплюють аббревіатури (ініціального типу), терміни-телескопізми, терміни-еліпси та усічення.

Ключові слова: геодезична термінологія, термін, аббревіатура (ініціального типу), телескопія, еліпс, усічення.

Грибнік Ю. И. Сокращения и аббревиатуры в английской геодезической терминологии. В статье рассматриваются терминологические единицы английской геодезической терминологии, образованные в результате процессов сокращения. Особое внимание уделяется классификации сокращенных форм терминов геодезической сферы, которые охватывают аббревиатуры (инициального типа), термины-телескопизмы, термины-эллипсы и усечения.

Ключевые слова: геодезическая терминология, термин, аббревиатура (инициального типа), телескопия, эллипс, усечение.

Grybnyk Y. I. Abbreviations and acronyms in English geodetic terminology. The article highlights terminological units of English geodetic terminology, formed by means of abbreviation processes. Special attention is paid to the classification of abbreviated terms of geodetic sphere, which include: acronyms, blends, ellipses and clippings.

Key words: geodetic terminology, term, acronym, blending, ellipse, clipping.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Релевантною для сучасного етапу розвитку мовознавчих досліджень є термінознавча тематика, яка перебуває у центрі уваги українських та зарубіжних лінгвістів (Н. В. Васильєвої, Б. М. Головіна, С. В. Гриньов-Гриневица, В. П. Даниленко, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, Г. П. Мацюк, О. І. Павлової, Т. І. Панько, Н. В. Подольської, О. В. Суперанської, М. Т. Кабре, Х. Піхта, Дж. Сагера, Х. Фельбера та інших).

Актуальність наукової розвідки визначається зростаючим інтересом до вивчення галузевих термінологій, виявлення механізмів утворення термінологічних одиниць, опису особливостей структури та семантики термінів. Актуальність підсилюється також і відсутністю на сьогодні наукових праць, присвячених аналізу термінології геодезичної сфери та вивченню способів формування лексичних одиниць, що входять до її складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню фахових мов та галузевих термінологій, присвячені наукові праці І. М. Гумовської (англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти), З. Б. Куделько (англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості), Н. В. Нікуліної (становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів), О. М. Ріби (німецька фахова мова нафтової промис-

ловості: структурно-семантичні та функціональні особливості), О. М. Тур (українська термінологія землеустрою та кадастру), О. Д. Царук (англійська термінологія нафтогазової промисловості: особливості структури та семантики) та інших.

Мета цієї статті полягає у виявленні та описі процесів скорочень, які беруть участь у творенні термінологічних одиниць англійської геодезичної термінології.

Завдання статті:

- ознайомитися з сучасними термінологічними дослідженнями обраної проблематики;
- обґрунтувати поняття англійської геодезичної термінології;
- виявити та описати основні способи утворення скорочених форм термінів у складі досліджуваної термінології;
- скласифікувати термінологічні одиниці досліджуваної галузі, сформовані в результаті процесів скорочень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англійська геодезична термінологія є співвіднесеною з професійною сферою діяльності (геодезією) сукупністю термінів, які відтворюють систему понять геодезичної сфери та забезпечують процеси номінації у її межах. **Геодезичні терміни** є головними одиницями геодезичної термінології і засобами найменування понять геодезичної сфери, які використовуються у процесі пізнання та засвоєння наукових і галузевих об'єктів (геодезичних).

Способи та методи номінації спеціальних галузевих понять геодезичної сфери базуються на прийомах та засобах загальномовного творення слів і охоплюють морфологічний, семантичний та синтак-

сичний способи побудови нових термінологічних одиниць, а також процеси запозичень.

Одним із важливих морфологічних способів формування термінів геодезичної сфери є утворення скорочених та абрєвіатурних одиниць.

У сучасній лінгвістиці існують різні підходи до вивчення природи та класифікації слів, утворених у результаті абрєвіації. Доволі змістовно вважаємо класифікацію скорочень, запропоновану зарубіжним науковцем Х. Фельбером, який поділяє їх на: *abbreviations* (графічні скорочення), *initialisms* (ініціальні скорочення) та *acronyms* (складноскорочені слова, акроніми), до яких належать *clippings* (усічення) і *blends* (зрощення) [4, 178]. Скорочені форми лексичних одиниць, утворені в результаті безафіксального способу словотвору, також вивчав німецький лінгвіст І. Плег. На думку вченого, вони охоплюють “*clippings*” (усічення), “*blends*” (слова, утворені в результаті контамінації, які поєднують два слова (рідше три чи більше слів) в одне, опускаючи компоненти одного чи обох слів), “*abbreviations*” (абрєвіатури) та “*acronyms*” (акроніми) [5, 154–165].

Беручи до уваги складність структури скороченого найменування, а також лінійну протяжність його компонентів, Т. С. Сергєєва поділяє скорочення таким чином: 1) власне ініціальні абрєвіатури (алфавітизми); 2) акроніми; 3) усічення; 4) злитки (зрощення чи телескопізми) – скорочені номінації, які утворені шляхом злиття усічених основ двох чи більше лексичних одиниць і повністю чи частково поєднують у собі значення структурних компонентів, котрі входять до їх складу [2, 176].

Формування скорочених та абрєвіатурних геодезичних найменувань, яке пов’язане головним чином із необхідністю відтворити багатокомпонентні та громіздкі поняття меншою кількістю мовних засобів, є характерним для англійської геодезичної термінології. У її складі наявні такі скорочені форми термінів, як терміни-абрєвіатури (ініціального типу), телескопізми (складноскорочені термінологічні одиниці, зрощення), терміни-еліпси та усічені терміни.

Процес абрєвіації є ефективним засобом скорочення і, на думку С. В. Гриньов-Гриневича, «полягає у складанні слів чи основ при їх одночасному скороченні, включаючи також акронімію (ініціальний тип абрєвіації)» [1, 146].

Згідно зі словником О. С. Ахманової, **абрєвіатура (ініціального типу)** – це слово, утворене шляхом складання початкових букв слів чи початкових звуків. Літерна абрєвіатура утворюється з алфавітних назв початкових букв вихідного словосполучення, звукова – із початкових букв елементів вихідного словосполучення, яка читається не за алфавітом, а як звичайне слово, а літерно-звукова абрєвіатура поєднує два попередні типи [6, 27].

Телескопія – це такий спосіб словотвору, який полягає у злитті двох усічених основ або в поєднанні повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів [3, 24].

Як зазначено у Термінологічній енциклопедії сучасної лінгвістики (автор О. О. Селіванова), теле-

скопічний словотвір (далі ТС) – це особливий тип компресивного словоскладання або абрєвіації шляхом поєднання (контамінації) двох слів, що перебувають у сурядному зв’язку, початкової частини першого слова і кінцевої другого [8, 603]. Приналежність телескопії до певного способу словотворення є дискусійним питанням, адже, з одного боку, телескопізми будуються на скороченні слів до рівня складів або складів і звуків, а з іншого – на відміну від абрєвіації телескопія ґрунтується не на сполуках, а на складанні слів, поєднаних сурядним зв’язком [8, 603]. Терміни-телескопізми, таким чином, є лексичними одиницями, утвореними в процесі поєднання (контамінації) слів в одному терміні, що супроводжується усіченням початкових чи кінцевих компонентів вихідних слів.

Усічення – це спосіб творення нових слів шляхом відкидання частини твірної основи, що може також супроводжуватися фонетичними змінами [7, 274].

У процесі опущення одного зі слів ТС із контрацією значення всього словосполучення на слові, яке залишилось, виникають **терміни-еліпси** [1, 146].

Виокремлені в досліджуваній термінології абрєвіатури (ініціального типу) поділяємо на три групи:

1) літерні (буквені), що складаються з початкових літер кожного слова, словосполучення чи складного слова: *GPS – Global Positioning System* (глобальна система позиціювання), *ICRF – International Celestial Reference System* (міжнародна небесна система координат), *LST – Local Standard Time* (місцевий поясний час), *RMS – Root Mean Square* (середньоквадратичний), *RMS error – Root Mean Square Error* – середньоквадратична похибка), *TCS – Terrestrial Coordinate System* (земна (глобальна) система координат) та ін.;

2) звукові, які базуються на початкових звуках кожного слова словосполучення або компонента складного слова: *GAT – Greenwich Apparent Time* (істинний (сонячний) час на меридіані Гринвіча), *LEO – Low Earth Orbit* (низька навколоразомна орбіта), *MITES – Miniature Interferometer Terminals for Earth Surveying* (мініатюрна станція для інтерферометричного знімання Землі), *SINEX – Solution Independent Exchange Format* (незалежний від розв’язків формат обміну GPS-даними), *TEO – Terrestrial Ephemeris Origin* (земний ефемеридний початок (координат)) та ін. На відміну від буквенних абрєвіатур, звукові абрєвіатури вимовляються як єдине слово, а не побуквенно;-

3) літерно-звукові, утворені частково з назв початкових букв, частково з початкових звуків слів вихідного словосполучення: *PDOP – Position Dilution Of Precision* (зменшення точності визначення координат), *VDOP – Vertical Dilution Of Precision* (зменшення точності визначення вертикальної компоненти координат), *VLBI – Very Long Baseline Interferometry* (інтерферометрія з наддовгими базами), *WADGPS – Wide Area Differential GPS* (всесвітня мережа диференційної GPS) та ін.

Вагоме місце серед лексичних одиниць у складі англійської геодезичної термінології, утворених шляхом скорочення, посідають терміни-телескопізми (злитки, зрощення), котрі виступають

оптимальним засобом створення короткого варіанта терміна. Телескопія сьогодні є одним із продуктивних способів формування термінологічних одиниць різних галузей знань, про що свідчить значна кількість термінів, утворених у результаті цього способу словотвору.

Нами виявлено такі види телескопізмів в англійській термінології геодезії:

1) повні телескопізми, що утворюються злиттям двох або більше скорочених основ в одне нове слово, зазвичай вони складаються з початкового елемента першого терміна та кінцевого елемента другого, що можна представити такою формулою $AB+CD=AD$ (де А – початковий елемент першого терміна, В – кінцевий елемент першого терміна, С – початковий елемент другого терміна, D – кінцевий елемент другого терміна, АВ – перший термін та CD – другий термін відповідно): *transmitter+responder=transponder* (пристрій-відповідач на супутнику, ретранслятор), *geography+informatics=geomatics* (геоматика) та ін.;

2) складноскорочені слова, що складаються з повної основи першого вихідного слова та частини (фрагмента) основи другого, тобто $AB+CD=ABD$: *south+toward=southward* (на південь), *ocean+geography=oceanography* (океанографія) та ін.;

3) телескопічні одиниці, у структуру котрих входить усічений фрагмент основи першого вихідного слова та повна основа другого $AB+CD=ACD$: *gravity+meter=gravimeter* (гравіметр), *geological+information=geoinformation* (геоінформація), *transmitter+receiver=transreceiver* (приймач-передач) та ін.;

4) телескопізми, в процесі утворення яких слова, поєднуючись в один термін, накладаються один

на одного: *astronomical+photograph=astrograph* (астрограф), *chronological+telescope=chronoscope* (хроноскоп), *altimetric+geometry=altimetry* (альтиметрія) та ін.;

Ведучи мову про частиномовну належність згаданих вище телескопічних одиниць, слід зазначити, що найбільшою продуктивністю характеризуються іменники: *geodimeter* (геодиметр), *aerogravimeter* (аерогравіметр) та ін., дещо меншою – прикметники і прислівники: *westwards* (на захід), *eastwards* (на схід), *polewards* (у напрямі до полюса) та ін.

До скорочених форм термінологічних одиниць геодезичної сфери також належать терміни-еліпси, наприклад: *legend←map legend* (легенда (пояснення)), *radar adjustment←radar network adjustment* (вирівнювання радіо геодезичної мережі), *angle of vision←angle of field of vision* (кут зору), *sight line←line of sight* (лінія візування), *curve radius←radius of curve* (радіус кривої), *spherical coordinates←special spherical coordinates* (сферичні координати), *isotherm←isothermal line* (ізотерма) та ін. Як бачимо, у процесі утворення еліптичної одиниці відбувається скорочення словосполучення, його конденсація.

Розглянемо випадки усічення термінологічних одиниць, які утворюються в результаті скорочення слова та опущення одного чи кількох складів, у більшості випадків початкова частина терміна залишається в усіченому слові: *photo←photograph* – фотознімок (*aerial photo* – аерофотознімок, *photo base* – базис знімання), *stereo←stereoscopic* – стереоскопічний (*stereo angle* – стереоскопічний кут, *stereoscope* – стереоскоп), *gyro←gyrocompass* – гіроскоп (*attitude gyro* – трисуттєвий гіроскоп), *gyro←gyrocompass* (гірокомпас) та ін.

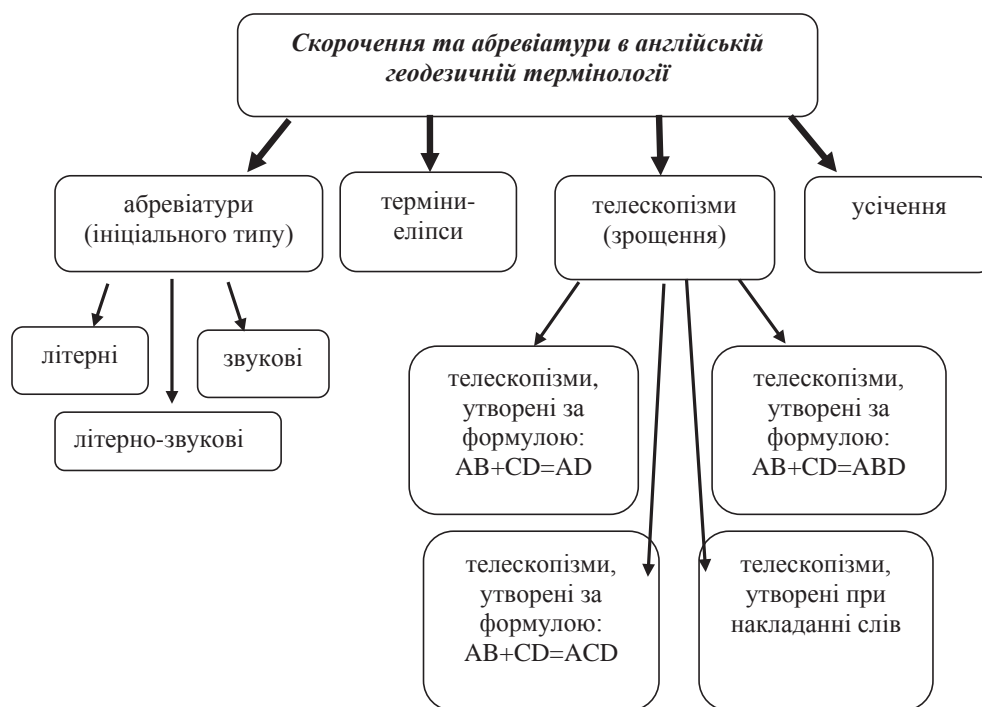

Рис. 1. Класифікація скорочених форм термінологічних одиниць геодезичної сфери

Класифікація скорочених форм термінологічних одиниць геодезичної сфери зображена на рисунку 1.

Проаналізувавши рисунок 1, доходимо висновку, що у складі досліджуваної термінології присутні різного типу скорочені форми термінів: абрєвіатури (ініціального типу), терміни-еліпси, телескопізми та усічені форми термінологічних одиниць, що зумовлено необхідністю максимально точно передати зміст термінологічної одиниці геодезичної сфери, використавши мінімальну кількість мовних засобів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Важливу роль у поповненні термінологічного апарату англійської геодезичної термінології відіграють морфологічні способи словотвору, до яких відносимо утворення скорочених та абрєвіатурних одиниць геодезичної сфери, серед яких чільне місце посідають терміни-абрєвіатури (ініціального типу). Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні особливостей функціонування скорочених форм геодезичних термінів у фахових текстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издат. центр : Академия, 2008. – 307 с.
2. Сергеева Т. С. Аббревиатура в системе лексических сокращений / Т. С. Сергеева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2013. – № 6. – С. 174–179.
3. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка : дис. канд. филол. наук. : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т. Р. Тимошенко. – К., 1975. – 176 с.
4. Felber H. Terminology manual / H. Felber. – Paris : Unesco : Infoterm, 1984. – 426 p.
5. Plag I. Word-formation in English / I. Plag. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 240 p.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
7. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Dictionary : Abby Lingvo 12. [Electronic resource].
10. Oxford English Dictionary (OED) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oxforddictionaries.com/>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Геодезичний енциклопедичний словник / [за редакцією Володимира Літинського]. – Львів : Євросвіт, 2001. – 668 с.
2. Геодезія. Терміни та визначення. ДСТУ 2393-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 64 с.
3. Заблоцький Ф. Д. Англійсько-український геодезичний словник [за ред. Б. Є. Рицара] / Ф. Д. Заблоцький, О. Ф. Заблоцька. – Львів : Вид-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2010. – 360 с.
4. Прилади геодезичні. Терміни та визначення. ДСТУ 2402-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1994. – 43 с.
5. Gorse Ch. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering / Ch. Gorse, D. Johnston and M. Pritchard. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 499 p.